

Tánc kutatás a Mezőségen: táncokra és táncolásra vonatkozó adatok²⁰⁴

A Mezőségről szóló első, 19. századi leírások általában a táj ökológiai romlásának és a magyarok szórványlétének narratívái voltak.²⁰⁵ Ezt a 19–20. századi magyar szépirodalom még inkább felerősítette (Keszeg 2010: 14–17), így például a vidékkel kapcsolatban ma is többször megjelenő „holttenger” jelző Makkai Sándor regénye (Makkai S. 1936) nyomán terjedt el a köztudatban. A 19. század végétől a magyar nyelvű szociográfiában élő negatív kép, amely jórészt a Mezőség lakosságának elszegényedéséről, illetve erkölcsstelen állapotáról szólt, egyre inkább a vidék románosságára tevődött át (Keszeg 2010: 17).²⁰⁶

Az első tudományos közlemények az 1800-as évek közepétől jelentek meg a Mezőséggel kapcsolatban (Kós 2000 I.: 15), majd jókora késéssel, a 19. század végétől a magyar és a román néprajzkutatás is bekapcsolódott a régió kutatásába (Kós 2000 I.: 15–18). Az 1940-es, 1950-es évektől a népzene- majd a néptánc kutatók is elkezdtek érdeklődni a Mezőség népi kultúrája iránt. Az 1970-es években, a rendkívül expresszív mezőszégi zene- és tánc kultúra felfedezése nyomán elinduló tánc házmozgalom révén megszületett a Mezőség pozitív mítosza, amely a kultúra archaikus, érintetlen és magyar jellegét hangsúlyozta (Keszeg 2010: 14).²⁰⁷ Ennek ellenére a szóban forgó területet még az 1980-as évek végén is a magyar néprajz által az elhanyagoltabb területek közé sorolták. Kivételként ekkor az egykor Szolnok-Doboka megyéhez tartozó Széket említhetjük (Pálfy 2001: 279).²⁰⁸

204 Ez a fejezet egy korábbi 2008-ban megjelent tanulmányom (Varga S. 2008a) átdolgozott, kiegészített változata.

205 Keszeg Vilmos kiválóan mutatja be a vidék táj ökológiájában történt negatív változásokkal kapcsolatos diskurzusokat (Keszeg 2010: 9–11), valamint a táj felfedezésének első szakaszára, a 19. századra jellemző magyar tudományos és közéleti reflexiókat, amelyek a táj erőzóját és a magyar etnikum szórványosodását emelték ki (Keszeg 2010: 13–14).

206 Talán ezzel is összefügghet, hogy az itt élő magyaroknak a 20. századi vizsgálatok idején nem volt mezőszégi tudatuk, sőt sok esetben pejoratív mellékízzel használták a mezőszégi jelzőt, általában a szomszédos falvakra vonatkoztatva. Erről részletesebben a mezőszégi tánc dialektust tárgyalva írok.

207 Turcsány Péter *A Mezőség magyar öröksége* c. esszéjében például „a heroikus középkori kultúra” maradványairól ír (Turcsány 2006: 59). Egyes néprajzi szakmunkák, csupán archaizmusokra és főleg magyarokhoz köthető kultúrelemekre koncentrálnak, még a 20. században is magyar, „ősi”, „régies” népi kultúrájú vidéknek aposztrofálták a Mezőséget (Kósa L. 1998: 334, Magyar 2011: 211).

208 Szék kutatástörténetét Martin György dolgozta fel (Martin 1981, 1982b). Írásaiból csak azokat az adatokat emelem át, amelyek a könyvben említett táncok szempontjából relevanciával bírnak, illetve olyan széki adatokat hozok, amik 1982-óta kerültek a kutatás látókörébe.

A Mezőség népi kultúrája iránti tudományos érdeklődés eredményei a 2000-es évek elejére értek be.²⁰⁹ Keszeg Vilmos 2010-es, a korábbiaknál alaposabb kutatástörténeti összefoglalója már jóval részletgazdagabb képet ad a területre vonatkozó kultúrakutatásról (Keszeg 2010). A következőkben a történeti, szociográfiai és néprajzi forrásokban szereplő táncos adatokról adok összefoglalót, illetve a Keszeg Vilmos által kevésbé érintett, Mezőségre vonatkozó táncfolklorisztikai és táncantropológiai kutatásokat tekintem át. Írásomban a Mezőséget tágabb értelemben vizsgálom, a környező kistájokról származó információkat is igyekszem figyelembe venni.

A Mezőséggel kapcsolatos táncfolklorisztikai adatok a tánc és a zene valóságos kultuszáról, a paraszti táncélet rendkívüli intenzitásáról számolnak be. Győri Klára visszaemlékezéseiben írta, hogy „A széki fiatalság bolondult meg a táncért, s ha két fiatal találkozott, ha fiú, ha lány, első szavuk azt volt: – Nem hallottad, nem lesz este tánc? – Bármily nagy költségbe került a házbér, zenész, engedély, nem számított” (Győri 1975: 97–98). Kallós Zoltán megemlékezett egy olyan táncosról, aki még élete során *megfogadta* a zenészeket „átok alatt hagyva hátra, hogy a temetésén muzsikáljanak” (Kallós 1978: 60).²¹⁰ Mezőköbölkúton tudunk egy parasztemberről, aki ragaszkodott hozzá, hogy a hegedűjével együtt temessék el (Ozsváth 2010: 234). A tánc, zene szeretetét a mezőségiek gyakran az étkezés, vagy a kötelező tempomozás elé helyezték. Terepmunkáim során számtalanszor hallottam a következő mondatokat: *Úgy szerettem a táncot, megettem volna puliszkával! Meghallottam a zenét nem kellett étel, templom semmi! A visai Gáspár Pista Ágnes a következő történetet mondta el Virág Magdolnának: Elmentek a templomba, s az én nagyapám kiállt a templomon alol, mikor hallotta, hogy jöttek a zenészek Palatkáról... nem törődött, hogy menjen be a templomba, hogy hallgassa az istentiszteletet, hanem onnan leszaladt, és ment a táncba!* (Virág M. 2010: 258). A jó táncosok nagy becsben álltak a mezőségi falvakban, az egykori *nagy táncúakról*, a visai Császár Vilmosról, a magyarpalatkai Seleşan Victor-ról, a kályáni Bontea Samuela-ról, és a mezőgyéresi Timándi Daniról máig keringenek történetek Mezőség-szerte. Sok szülő komoly anyagi áldozatra is hajlandó volt, csak hogy gyermeke megtanuljon táncolni. Feketelakon a kisgyermek köldökcsontját a zenész elé dobták, hogy jó táncos legyen (Székely M. 2019: 332). Visában hallottam olyan férfiről, aki bottal eltörte a fia lábát, amikor az nem tudta megtanulni a legényest. Magyarpalatkán a lányfőnőben a jó táncos lányok az asztalhoz közeli karospadokon ülhettek, a gyengébbek csak hátul (Kós 2000 II.: 282–283). Sorolhatnánk a példákat, amik azt mutatják, hogy a rítusokkal átszőtt mezőségi paraszti életben milyen fontos szerep jutott a táncolásnak.

A fentieket történeti adatok is alátámasztják. A kendilónai Teleki családba benősülő Augustino De Gerando francia utazó először 1845-ben, franciául meg-

209 2006 és 2008 októberében két alkalommal rendeztek Kolozsvárott a Mezőség népi kultúrájáról konferenciát, amelyek eredményeit már több ízben publikálták (Szabó Zs. szerk. 2007, 2009; Keszeg–Szabó szerk. 2010). A konferenciákról bővebben lásd Keszeg 2009: 3.

210 A zenészt a mezőségiek *állítják, beállítják, fogadják, befogadják, megfogadják*.

jelent könyvében ír táncosokról, akik faluról-falura járva valósággal megszállottan, „örjítő dinamizmussal” táncolnak (De Gerando 2018: 218). De Gerando művében rendkívül adatgazdag, részletes leírásokat olvashatunk az erdélyi magyarok, románok és cigányok tánc- és zenei kultúrájára vonatkozóan.²¹¹ A mezősségi román botos táncokról és a téli ünnepkörben járt rituális kaluserről²¹² (De Gerando 2018: 214, 216–218), illetve sarkantyúval előadott lassú és gyors, improvizált férfitáncokról tudósít a szerző (De Gerando 2018: 430). Egy másik adat a Mezőség-széli Marosújvárról (Ocna Mureș) arról tudósít, hogy az Erdélybe érkező turisták számára kaluser bemutatókat szerveztek az 1800-as évek végén (Fletcher 1892: 235).

Ellentmondásnak tűnhet, hogy az archaikus paraszti kultúrájú Mezőség tánc hagyományára vonatkozó első leírások számos ponton kapcsolódnak a helyi nemességhez. Kemény János 1657–1658-ból származó, és Czegei Wass György 1684-es leírásai olyan, arisztokraták által járt fegyvertáncokról tesznek említést, melyeket a későbbi paraszti gyakorlatból ismerünk (Czegei Wass 1896: 37, Kemény 1959: 42). Az Erdélyi Erdőháton élő, a Mezőségre bebirtokló Rettegi Györgynek az 1700-as évek közepére vonatkozó emlékiratai is sok táncos adatot tartalmaznak.²¹³ Ezek közül érdemes megemlíteni egy kolozsvári farsang leírását, amiben egy akkor új táncalkalomról, a bálról számol be (Rettegi 1970: 162). Ugyanitt olvashatunk francia származású, Gyulatelkén élő földbirtokosról, akinek „egy nagy széles kard volt az oldalán, melyet nem oldott le mikor táncolt is” (Rettegi 1970: 188).

Petelei István az 1884-es székely-mezősségi útja során egy, vélhetően kismemsi „tarisznyás multságot” látogatott meg Mezőbádon (Band). A polgári szokások szerint rendezett, színházi előadással egybekötött bál tánc- és zenei repertoárjából a francia négyest, és magyar nótát említi a szerző. A bál szokásrendjének rövid ismertetése (színelőadás, étkezés) mellett a táncilletet, a meglehetősen duhaj, extrovertált viselkedést, a résztvevők ruházatát, a háromtagú zenekar összetételét és játékmódját jellemzi (Petelei 1970: 75–79).

211 A francia utazó híres városi és uradalmi (például bethleni) cigányzenekarokról, vásári táncokról, verbuválásról és a verbunkosokról, a kolozsvári magyar arisztokraták báljairól és az ott táncolt mazurkáról is ír (De Gerando 2018: 42, 44, 86, 148–150, 177, 196, 222–224, 254–255, 259, 264, 316, 429–430).

212 Călușer (román). Avatási és termékenységi rítushoz kapcsolódó csoportos férfitánc (Pesovár E. 1997b).

213 Egyes adatok esetében bizonytalanok vagyunk, hogy a Mezőségre (illetve szűkebb környékére) vonatkoznak-e, vagy általánosságban Erdélyre. Ilyenek például a táncos lakodalmi jelenetek leírásai, benne a gyertyás menyasszonyfektető tánc említésével (Rettegi 1970: 99–100). Rettegi felhívja a figyelmet az erdélyi táncok változásaira: „A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsősorban sétáló vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot, emellett bundás-, tőkés-, siket-, tolvaj-, borbély-, tapsi-, egeres-, reverentiás-táncokat nagy multsággal jártunk. Most lengyel-, stájer-, német-, minuet-, román- és cigánytáncokat nagy hebe-hurgyáson járnak, a szegény kovári-nótának híre sincsen, azelőtt pedig híres volt” (Rettegi 1970: 100–101).

Több szépirodalmi műben is találunk adatokat, leírásokat a mezőségi tánc kultúrával kapcsolatban,²¹⁴ ezek forrásértékét természetesen a megfelelő kritikával kell kezelniük.²¹⁵

A mezőségi arisztokraták közül Kornis Gabriellának a 20. század elejére vonatkozó néprajzi tárgyú írásai jó szemű megfigyelőre utalnak.²¹⁶ Önéletrajzi regényében több adatot hoz a 20. század derekáról a mezőségi arisztokrácia táncos szokásaira vonatkozóan,²¹⁷ több ízben utal a birtokos nemesek részére végzett kalákamunkákra, amik általában közös mulatsággal zárultak (Kornis 1997: 6–7). A mezőségi arisztokrácia táncalkalmairól, táncairól Siemers (Wass) Ilona visszaemlékezéseiben is olvashatunk.²¹⁸ Ez utóbbiban egy bál teljes leírása szerepel táncrenddel, amiben leírta a cotillon-t, ami megfelel a mezőségi falvakban ismert *párnástáncnak* (Siemers 1999: 158–159). A fenti írások a mezőségi nemesek táncszeretetéről, és a falusi lakossággal együtt rendezett táncalkalmaikról is tanúskodnak.

A néprajzi megfigyelések közül a legkorábbi 1891-ből származik. Ez Borbély Sándor aranyosszéki falvak tánc kultúrájáról szóló ismertetése a táncalkalmakra,

214 Wass Albert család történeti regénye a két világháború közötti időszakból zenés katonakisérőről, kolozsvári, apahidai és bonchidai arisztokrata bálokról, az itt táncolt táncokról (foxtrott, keringő) valamint egy feketelaki csűrben megrendezett, jótékonyági táncmulatságról ír, ahol a környéki kisnemesek a helyiekkel cigányzenére csárdást táncoltak (Wass 2001 I: 400–401, 2001 II.: 141–145, 205, 209–212, 219, 221).

215 Így például Ignác Rózsa regényében leírt megfigyeléseinek pontossága is kérdéses. Ignác ír a kolozsvári cselédek Mátyás szobor körül rendezett nyílt táncalkalmairól. Alkalmi muzsikusokat is említ, akik itt „cincognak” (Ignác 1990: 127). A székiek mellett alsókiákat, torockóiákat és szilágyságiakat is említ. A széki viselet leírása (legények zöld hímzésű fekete lajbiban) azonban pontatlan (Ignác 1990: 127). Megemlíti továbbá fekete katrincás mezőségi román leányokat, akik fehér harisnyás kieresztett ingű román legényekkel „keringenek” (Ignác 1990: 128). A megfigyelt tánc formai jellegzetessége (keringés) akár a Mezőségre jellemző forgós-forgató táncokra is utalhat, de a leírás következő része már inkább hora-, vagy szirba-szerű körtáncokra utal: „Hosszú láncokban összefonódva tíz-tíz legény, tíz-tíz leány. Külön oldalon a nők, külön a férfiak.” – szótlantul lépegetnek, mint a többiek és vidáman járják furulyaszóra a „zsókjaikat” (Ignác 1990: 128).

216 Kornis Gabriella egy 1920-as években megfigyelt szamosújvári turkajárást ír le. A menetet kísérő zenészek csárdást, keringőt, tangót és szirbát játszottak (Kornis 2013).

217 A mezőségi nemesség és falusiak kulturális kapcsolataira vonatkozó táncos adatokat lásd Kornis 1997: 41–42, 56, 84, 97–98, 129, 144, 179.

218 Siemers Ilona visszaemlékezései a 20. század elejére vonatkoznak. Írásában egy a vasasszentgottvárdi udvarházban tartott gyertyafényes, cigányzenés mulatságról (Siemers 1999: 34), valamint cigánybandával adott szerenádookról tudósít (Siemers: 1999: 59, 154, 156). A kiváló politikus Bánffy Miklósról leírta, hogy nagyszerű táncos volt, és keringőt is szerzett, „melyet akkoriban minden mulatságon elhúztak a cigányok” (Siemers 1999: 75), a Mezőségen máig divatos műdal a *Kék nefelejcs* szerzőjeként pedig Bánffy Györgyöt említi (Siemers 1999: 92). Gernyeszegről olyan „bakfis-bálról” közöl részleteket, ahová a környék egész fiatalágát meghívták (Siemers 1999: 92). Az alsózsuki löversenyeket, vadászatokot követő táncmulatságokról, bethleni, budapesti bálokról, egy kolozsvári táncmestertől és egy olasz balettmestertől vett táncórákról, zenés divatos műdal-utánokról, híres kolozsvári cigányzenészekről, valamint a szentgotthárdi udvarházban rögtönzött színelőadásokról, kolozsvári gyerekbálról is tudósít a szerző (Siemers 1999: 34, 38, 41, 64, 79, 81, 109, 114–119, 133, 144, 150, 158–159). A visszaemlékezés tanúsága szerint Vasasszentgottvárdon a Wass család többször tartott táncmulatsággal záruló szüreti kalákát a helyi parasztoznak (Siemers 1999: 129–130). A táncok közül a divatos szalontáncok mellett a szupé-csárdást, a francia négyest, a lanciert, a menüettet, a gavottot és a bécsi bosztont említi a szerző (Siemers 1999: 133, 141, 147, 158).

táncszervezésre, táncokra és táncstílusra, valamint a táncszóokra vonatkozó fontos adatokkal (Borbély 1891).

Kocsis Lajos az 1910-es években a Kis-Szamostól nyugatra, az erdélyi Erdőháton található falvak magyar és román tánczenéjét és táncait (például *zsok unguresytyé, gyán lungu, gyánvirtyitá* stb.) jellemezte,²¹⁹ ugyanakkor adatokat sorol fel a környék táncéletére vonatkozóan (Almási 2009c). Írása különösen fontos, hiszen a magyar néptánc kutatás számára mindmáig fehér folt ez a terület. A gyűjtést ismerető Almási István később még egy ide kapcsolódó tanulmányt írt (Almási 2009d).

Bartók Béla a 20. század elején kutatott a Mezőségen, énekes darabok mellett tánczenét is rögzített. Terepmunkája során két ízben is gyűjtött Visa közvetlen szomszédságában: 1910 októberében Füzesmikolán, 1916 októberében pedig Gyulatelkén (Coasta) (Bíró 2018: 122).²²⁰ A magyar–román dallamkapcsolatokat vizsgáló népzene kutatóink igazolták Bartók felvetését, miszerint a két etnikum dallamai közötti kapcsolat nagyon erős a Mezőségen, „a magyar hatás azonban nem elsősorban a szomszédos területről való beszívárgás, hanem egy mélyen gyökerező helybeli hagyomány eredménye, amely alapvető stílusjegyeit tekintve szervesen beletartozik az egységes magyar népzene kultúrába (Bereczky–Domokos–Paksa 1982: 6–7).

Szilády Zoltán Erdély magyar népéről szóló néprajzi leírása Aranyosszék területéről és a Mezőség Maros-menti részéről is hoz táncos adatokat. Az aranyosszéki falvak menyasszonytáncra, és a várfalvi „halottkörűli tánc” (Szilády 1936: 378) mellett említi a mezősi fonót, mint táncalkalmat és a *landarist*, mint egy olyan új táncot, amit megszóltnak a helyiek (Szilády 1936: 381). Emellett részletesen leírta, hogy a legények a körben, hármásával, kettesével és szólóban „teszik ki a pontot”, közben táncukat „pattogatással” és „rigmusok „kurjantásával” kísérik. A szerző által „régii magyar táncnak” nevezett, vélhetően sűrű legényes motívumai a bokázók, a légbokázók, a toppantások és a csapások (Szilády 1936: 381–382). A legényeshez a leírás szerint szervesen kapcsolódik egy forgós jellegű páros tánc (Szilády 1936: 382).

Kodály Zoltán korábbi biztatása nyomán, 1940-ben Lajtha László mezősi kutatóútra indult, munkájának eredményeit, *Széki gyűjtés és Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés* címmel adta közre (Lajtha 1954a, 1954b). Mindkét kiadvány tartalmaz táncokra és azok szociokulturális közegére vonatkozó adatokat, csakúgy, mint a Borsa-völgyi kutatásokban részt vevő Járdányi Pál Kide népzenejéről írt

219 A *joc ungureste* (román), jelentése magyar tánc. A *de-a lungu* (román), egy reneszánsz gyökerű, páros, vonulós sortánc. Jelentése kb. hosszan, hosszasan. A *de învârtită* (román), szintén reneszánsz eredetű forgós-forgató tánc típus helyi megnevezése. Jelentése kb.: forgató (Almási 2009c: 157–158).

220 Bartók Béla egy 1914-ben keltezett levelében egy felsőorszi román tánc mulatságban megfigyelt táncos stílusáról és használati módjáról tudósított (Bartók 1997: 165–166). Bartóknak ezek a Mezőséghez legközelebb eső tánc megfigyelései. Emellett az *impcelecata* (/román/ jelentése kb. akadózó) elnevezésű táncterminus lehet számunkra érdekes, elképzelhető ugyanis, hogy Kallós Zoltán ennek nyomán kezdte el minden belső-erdélyi lassú aszimmetrikus táncra használni az akasztós kifejezést.

monográfiája (Járdányi 1943).²²¹ Lajtha a Szépkenyerűszentmárton (Sânmartin) és környékén végzett kutatásai alapján arra a megállapításra jut, hogy a tánczene bizonyos darabjait tekintve nehéz megállapítani, hogy melyik etnikum sajátjai (Lajtha 1854a: 5–6). A táncélet szervezésében is erősen érvényesül a magyar és román együttélés hatása, külön magyar, illetve román bálók mellett magyar–román vegyes bálók is említ a szerző (Lajtha 1954a: 5), de olyan lassú csárdás, cigánytánc elnevezésű páros táncot is, amit a szépkenyerűszentmártoni magyarok és a románok az első világháború előtt még együtt táncoltak (Lajtha 1954a: 29–31, 133–134). A négyes tánc korai, körülbelül az 1800-as évek végi használatáról is hoz egy adatot Lajtha (Lajtha 1954a: 146). Lajtha kutatásai nyomán derül fény arra, hogy Mezőségen magas színvonalú, hagyományos hangszeres népzene élt, melynek darabjaiból kiemelkedtek a sajátos ún. „jaj-nóták” és a 16-osoknak nevezett négyes tánc kísérel dallamai (Almási 2009a: 55–56, 2009b: 81–82).

Járdányi kidei vizsgálata Lajthához képest polgárosultabb állapotokat mutat, meglehetősen kevés hagyományos éneklési alkalomról (Járdányi 1943: 7), a dalkészlettel kapcsolatban pedig erőteljes külső behatásról számol be (Járdányi 1943: 33, 87). A kutató hírt adott arról, hogy Kideben az első világháborúig társadalmi különbségek is megjelentek a táncszervezésben, külön hétvégi táncuk volt az egykori jobbágyok, cselédek leszármazottainak, illetve a birtokosoknak, az egykori nemesi családok utódainak (Járdányi 1943: 13–14). Ez utóbbiak honosították meg a bált, mint táncalkalmat a faluban (Járdányi 1943: 13). Kide táncéletében az 1940-es években a vasárnapi táncalkalmak mellett már nagy szerepet játszottak a bálók. Ezeket az aratókalákák, sorozások, és újévi szindarabok után szervezték (Járdányi 1943: 8–10). Színelőadásokat az 1900-as évek elejétől rendeztek Kideben (Járdányi 1943: 35). Szintén a múlt század elején dalárda is működött a faluban (Járdányi 1943: 35–36). A tánckészletből érdemes megemlíteni az aszimmetrikus lüktetésű hajnali zenére járt páros táncot (Járdányi 1943: 20), ami a múlt századfordulón még divatban lehetett az erdélyi Erdőháton, emellett a *magyar és román sebest*, a *csúrdöngölőt* és a *magyar verbungot*, illetve a foxtrott-ot, amit felsőtökiektől tanultak a Kideiek (Járdányi 1943: 39, 85). Kideben a román és magyar népzene egymásra hatása kevésbé figyelhető meg, a falusi fiatalság táncalkalmi is jobban elkülönültek etnikumok szerint, mint a Belső-Mezőségen (Járdányi 1943: 14, 29, 39–40).

Az 1941–1943 közötti bálványosváraijai (Unguraș) szociológia kutatás során adatokat vettek fel a helyi zenei- és táncéletre vonatkozóan is, ezek azonban máig feldolgozásra, megjelentetésre várnak (Fülöp 2010: 76).²²² Molter Péter rövid össze-

221 A Szabó T. Attila által kezdeményezett, 1941–1944-es Borsavölgyi kutatások első sorban három falut (Kide, Bádok / Bădești, Csomafája / Ciomăfaia) érintettek (Kósa L. 1977). A zenei- és táncéletre vonatkozó ismeretekről gyűjtött adatok egy része Járdányi művében olvashatók, a további eredmények publikálását végül a világháború akadályozta meg.

222 Az 1931-ben kezdődött, ún. erdélyi közösségi falukutató kísérleteknek a háború vetett véget. Ezek közül a legfontosabb a Kolozsvári Magyar Diákszövetség és Venczel József szociológus által szervezett bálványosváraijai falukutatás volt (Fülöp 2010: 67–69).

foglalójában említi, hogy a bálványosváraljai magyar és román fiatalok szívesen látogatják egymás táncalkalmait, míg „más faluban verekedés volna, ölnék egymást, ha a táncba román menne” (Molter 1941: 18). Egyetlen ide vonatkozó publikáció Vincze Lajosé, aki a helyi fonókra vonatkozó megfigyelései között több táncos adatot is hoz, például állatutánzó farsangosokkal kapcsolatban (Vincze 1943: 155–159, 162–163). A legizgalmasabb a lakodalmat utánzó farsangosok táncai közül a *kis-asszony tánca*, ami „...nagy ügyességet kíván. Nem is tudja minden legény eljárni. Helyben állva, derekának egyetlen rándításával fel kell lebbentenie kereken a szoknyákat, úgy, hogy mindegyik látszódjék” (Vincze 1943: 162).

A negyvenes évek kutatásai között kell megemlíteni Keszi-Kovács László a Borsa-völgyében, illetve Mezőség más tájain végzett táncfilmzéseit is. Ezek a filmek, a kapcsolódó hang- és fényképdokumentációval, illetve a feljegyzésekkel együtt 1944–1945-ben, Budapest ostromakor megsemmisültek (Kovács L. 1956: 316–317, 324–325). Csupán egyetlen, Kolozsborsán készített táncfilm maradt meg, ez a legelső mozgóképes rögzítés a Kis-Szamos melléki táncokról.²²³ Keszi-Kovács a *Borsa-völgyi juhászat* című összefoglaló munkájában a kidei *összeadáskor* eljárt táncok említése mellett részletesen ismerteti a mérési multság táncos szokásait is (Kovács L. 2008: 76–80).

Faragó József 1946-os, monografikus tanulmánya helyszíni megfigyelésekre és interjúkra alapozva alapos leírást ad Pusztakamarás táncéletéről (táncalkalmak, táncrendezés), de a helyi tánckészletbe (csárdás, korcsos, gólya, magyar kettős, szirba, *palanyec*, *gye a lungu*)²²⁴ is betekintést nyújt (Faragó 1946). Faragó pusztakamarási úri bálokról és arisztokratáknak rendezett mágnásbálokról, iparosok házi multságairól, valamint sármási iparosbálokról is tudósít (Faragó 1946: 35).

Jagamas János, Faragó József és Kallós Zoltán az ötvenes évektől kezdte meg Mezőség népdalkincsének, táncdalainak összegyűjtését (Jagamas–Faragó 1974; Kallós 1970, 1996). Jagamas és munkatársai, köztük Szenik Ilona, a Kolozsvári Folklórintézet keretein belül végzett kutatásaik során rengeteg tánczenei dallamot gyűjtöttek Mezőségen.²²⁵ Ide kapcsolódik Demény Piroskának az 1970-es évektől gyűjtött aranyosszéki népzenei anyaga is, amely kézirat formájában már az 1980-as években készen volt, de csak 1998-ban jelenhetett meg (Demény 1998). Ebben külön ír az aranyosszéki falvak táncszervezéséről, a táncok helyszínéről, a gyermektáncokról, muzsikusközpontokról és kiáltott rigmusokról (Demény 1998: 24–25, 27). A táncok közül megemlíti egy csak lányok által járt táncot (Demény

223 K. Kovács László gyűjtése 1942. április 12-én, Kolozsborsán. A Néprajzi Múzeum filmtárában a 224-es leltári szám alatt (Csorba–Farkas–Galambos–Kovács–Tari szerk. 1995: 204).

224 A sárba (román) egy balkáni eredetű román körtánc (Pesovár E. 1997d). A palanet (román) esetében nem tudjuk, hogy milyen táncról lehet szó. Mezőségen a *palanyec* kifejezés egy tézstafélet jelent.

225 Jagamas János gyűjtéseire vonatkozóan lásd Pávai 2014, Zakariás 2014, Almási 2014. Jagamas mezősi gyűjtéseinek jelentős része egy 2014-es gyűjteményes kiadvány DVD-mellékletén meghallgathatók (Pávai–Zakariás szerk. 2014). Szenik Ilona terepmunkáira vonatkozóan lásd Pávai 2019, Gergely 2019. Szenik mezősi gyűjtéseinek jelentős része egy 2019-es gyűjteményes kiadvány DVD-mellékletén meghallgathatók (Pávai–Gergely szerk. 2019).

1998: 25). Az Intézet kutatásai közül kiemelkedik az 1960-as évek elején az észak-mezőségi Árpástó (Branîştea) népzenejének interetnikus vonásaira fókuszáló vizsgálat, amelyben román és magyar kutatók is részt vettek.²²⁶

Jagamas e kutatások eredményei alapján találta meg Mezőség helyét a magyar zenedialektusok között (Jagamas 1977: 36–37),²²⁷ amit Vargyas Lajos később megerősített (Vargyas 1990: 84–87). Vargyas Lajos a Mezőség népzenejének egyik legfeltűnőbb sajátosságának a hangszeres tánczenében jelentkező aszimmetrikus kíséretitmust tartja (Vargyas 1990: 84). Megemlíti még az itt élő magyarok gazdag és archaikus táncéletét és a kötött táncrendben előforduló proporciós sajátosságokat (Vargyas 1990: 85).

Fontos megemlíteni Kós Károly 1940 és 1960 között végzett kutatásait is, melyek több erdőháti és mezőségi faluból hoznak táncos adatokat az emberi élet szokásaival, a különböző társas munkákkal, és a vásárokkal kapcsolatban. A páncélcehi (Panticeu) vásárral kapcsolatban a szerző egy, a táncfolklorisztikai szakirodalomban ritka jelenség, a táncalakkal való koldulás leírását adja (Kós 1976: 349–350, 2000 I.: 355). Hasonlóan érdekes Kós Károly híradása a cegei (Ţaga) románok húshagyókeddi halpiacáról és az azt követő esti nagy mulatozásáról (Kós 2000 I.: 348). Kós Károly az erdélyi Erdőháton fekvő Bodonkút (Vechea) társasmunkáiról is írt. Itt az aratókaláká mellett 1944-ig divatban volt a fiatalok kalákája is, amivel a hosszabb távú táncrendezés költségeit fizették ki, illetve ami önmagában is külön táncalkalom volt (Kós 1979: 370–372). Bodonkúton előfordult, hogy a kukoricahántásra fogadtak muzsikusokat (Kós 1979: 372), illetve, hogy az asszonyok táncoltak a fonókalákán (Kós 1979: 373). Kós Károly felhívja a figyelmet a mezőségi táncélet interetnikus vonásaira, valamint arra hogy a közös táncalkalmak fontos etnikumközi kapcsolatot jelentettek ezen a területen (Kós 2000 I.: 19). Kós szerint Katonán és Széken is szokásban volt, hogy muzsikus cigányok vállaltak fel a fiatalság számára *kalákás kapálást*, amiért aztán fizetségképpen vasárnaponként zenéltek (Kós 2000 I.: 152, 189–190). Hasonló célt szolgált aratási időben a katonai és a györgyfalvi (Gheorghieni) ifjúság *táncalákája* (*clacă de joc*), aminek szervezéséről, lebonyolításáról Kós részletesen beszámol (Kós 2000 I.: 153, 172–173). A györgyfalvi esetben nem csak a zenész kifizetését, hanem a *házbért* is aratókalákával rendezték (Kós 2000 I.: 173). Széken az aratókalákákat a mulatságot kedvelő nagyzagdák szervezték, bizonyos mennyiségű gabonáért és pénzért előre *megfogadva* a helybeli cigányprímást, hogy az a bandájával majd tíz *vasárnapot* muzsikáljon a fiataloknak. A zenész értesítette a fiatalokat, akik ezért egy napig arattak a gazda által kijelölt területen (Kós 2000 I.: 193).

A magántulajdonban lévő, de közösségi rendeltetésű, az ifjúság által bérelt *fonó-és táncházakról* az életkorok szokásai és a községi rendtartás kapcsán írt Kós Károly

226 A kutatásban résztvevő Almási István az árpástói magyarok román zenei ismeretéről írt dolgozatot (Almási 1968).

227 Munkájában Jagamas Mezőséget a legrégebbi népzenei dialektusunkkal a moldvaival rokonította (Jagamas 1977: 36).

(Kós 2000 II.: 79, 267).²²⁸ Ezen kívül Miklós napi, karácsonyi és farsangi turkatáncoltatásról, illetve fonóbeli maszkos alakoskodók táncairól is tudósított (Kós 2000 II.: 241, 245–246, 272). Bonchidán a húshagyókedd esti tánc után, hamvazószerda reggelén a *táncosház*ból indulva a legények vénleánycsúfoló „lakodalmi menetet”, *tuskóhúzást* rendeztek (Kós 2000 II.: 246).

Mezőköbölküti és szépkényerűszentmártoni karácsonyi táncalkalmakról ugyancsak beszámol Kós Károly (Kós 2000 II.: 243). A karácsonyi szokások közül kiemelkedik a mezőköbölküti *halottfutás*, melynek során „a »halott« szerepére válalkozó jó lábú legényt egy lepedőben elviszik a falu végére, s mikor ott leteszik, ez a lepedőjével kergeti a *táncosház* felé szaladó többieket, s ha valamelyiket utoléri, az tartozik fizetni 10 liter bort, amit aztán közösen megisznak” (Kós 2000 II.: 243).

Húsvéti táncalkalmakról részletes híradást olvashatunk Kós Károlynál. A kisebbségben lévő katonai magyarok ekkor tudtak csak önálló táncalkalmat szervezni, melynek során „magukban mulattak, és magyarul folyt a szó” (Kós 2000 II.: 247). Mezőség peremén található falvakban Kecsedén (Aluniș), Giroton (Ghirolt) és Mezőköbölkúton ilyenkor választottak a fiatalok táncszervező *kezeseket* és azok segítőit, akik feladatköréhez a rendfenntartás és a büntetés is hozzátartozott (Kós 2000 II.: 247, 257–258). A mezőköbölküti *táncosházban* ilyenkor is előfordult a *halottfutás* szokása (Kós 2000 II.: 247). A pünkösöd előtti áldozócsütörtökön Apahidán, Katonán és Mezőköbölkúton a románok táncos-zenés felvonulásokat tartottak. A termékenységvarázsló-adománygyűjtő szokás során egy zöldágakkal díszített legényt kísértek végig a falun (Kós 2000 II.: 249). Katonán a román pünkösöd első napján a román fiatalság a faluhoz közeli mezőn táncot rendezett. Másodnapján a bálványosváralji, coptelki (Pădurenii) és nagydebreci (Dobric) legények egy fel-

228 A történeti forrásokból a 16. századtól ismert ún. keleti háztípus egyhelyeséges változata a 19. században még előfordult a Mezőségen. Ebből egyetlen helységről állt a ház, ezért nevezik a szobát *háznak* (Gilyén 2005: 42). Innen származnak a Mezőség-szerte használt *táncosház* (casă de joc), a széki *táncház* és a magyarszovátai *táncolóház* kifejezések, amik a szó legszorosabb értelmében 20. században már a háromszobátú lakóépületek, legtöbbször az utca felőli ún. *nagy-* vagy *elsőházára* vonatkozott. Ilyen *táncosházat* ismertet rajzmelléklettel Kós Károly Mezőköbölkütről (Kós 2000 II.: 112, 267), de Magyarszovátáról is ismerünk egy vélhetően 19 századi építésű *táncosház*-ábrázolást (Bálint 1943: 62). A széki *táncház*, más falvakban a *táncosház* elnevezés általánosságban nem csak a multság helyszínéül szolgáló helyiségre, illetve a házra, hanem tágabb értelemben az egész telekre, sőt az oda rendszeresen járó táncos közösségre is vonatkozhatott. A nyári *táncokat* általában egy erre megfelelő csűrben rendezték, de ez esetben is a következő kifejezéseket használták: *Menjünk a táncba, táncba*, illetve a *táncházba / táncosházba / táncosházhoz*, ritkábban a *táncos csűrhez* (*șură de joc*) (Varga S. 2015c: 89) Ha már a házon belül voltak, például a pitarban, akkor onnan bementek a *táncosházba* – értsd a tánchelyként funkcionáló szobába (Varga S. 2016a: 265, 50-es lábjegyzet). A *tánc* kifejezést az erdélyi Mezőségen több értelemben is használják. Az irodalmi nyelvhez hasonlóan értik ez alatt magát a mozgásformát (pl. jó tánc volt), de a hétközi táncalkalmat is (pl. megyek a *tánc*hoz). Ritkábban a *tánc*nak helyet adó házat (*táncosház, táncház*), esetleg telket is jelölik a kifejezéssel (pl. XY a felszegi *táncnál* – értsd mellette – lakott), elvéve az egy *tánc*hoz tartozó közösséget, az adott falu, vagy nagyobb falu esetén az adott utca táncos korban lévő fiatalságát is értik a kifejezés alatt (XY az alszegi *táncból*). Kapcsolódó példákat Faragó József is hoz a pusztakamarási tanulmányában (Faragó 1946: 32, 5-ös lábjegyzet). A román *joc* kifejezés játékot jelent, de Mezőségen különböző táncok, a táncolás, a hétközi táncalkalom és a tánchely jelölésére is szolgál (Pesovár F. 1990: 197).

pántlikázott bikát kísérték ki zeneszóval, rikoltozással a faluból, majd egy dombra felzavarták. Akinek sikerült a dombon felsorakozott lányok közül a szarvánál fogva megfékezni az állatot, az – a hiedelem szerint – még abban az évben férjhez ment (Kós 2000 II.: 249). A fiatalság ismerkedésének legfontosabb helyszíne a mezőségi falvakban a *tánc*, a kaláka és egyéb társasmunkák voltak (Kós 2000 II.: 257, 261, 273, 314). Mezőköbölkúton a zenész *megfogadását*, az ezzel járó terhek szétosztását, a zenész és a táncosok kötelességeit pontosan lefektetett szokásrend szabályozta (Kós 2000 II.: 258–259). Kós a táncillemmel kapcsolatos adatokat is ismertet (Kós 2000 II.: 261–262), így például ír a felkérést visszautasító lány táncról való kizárásáról, megbüntetéséről (Kós 2000 II.: 259, 262), valamint Mezőköbölkút táncéletével kapcsolatban beszámol egy régies táncalkalomról, a *jáccóról* is (Kós 2000 II.: 260). A hétvégi *tánc* mellett Mezőségen egyéb táncalkalmak is voltak, ezeket is felsorolja Kós, a fonókalákát, a fonós időszakot nyitó és záró multságokat, a lakodalmat és a fiatal halott lakodalmát külön kiemelve (Kós 2000 II.: 261, 265–266, 268, 276–279). Érdekes adat a katonai románok halottkultuszával kapcsolatban, hogy *pománát* adnak az elhunyt személy emlékére.²²⁹ Ilyen *pomána* lehetett az is, ha valaki vizet hordott a táncoló fiataloknak (Kós 2000 II.: 281). Kolozsvárra bejáró szolgálók táncalkalmairól is szó esik (Kós 2000 II.: 309, 314–315), csakúgy, mint mezőménesi (Herghelia) kiáltott rigmusokról (Kós 2000 II.: 371).

Dezső István Vajdakamarásról elszármazott orvos 1958-ban született faluismertetőjét Hoffmann Siglinda adta közre 2010-ben. A leírásban a forgós-forgató páros táncok jellegzetes mozdulatairól, a „körbeforgásról” és a „kézbeforgásról”, valamint a kapcsolódó térhasználatáról ad hírt (Hoffmann 2010: 82). „Verbunkos” néven említi meg a helyi férfitáncot, és röviden ír a kiáltott rigmusokról is (Hoffmann 2010: 82–83).

Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György és Pesovár Ferenc az 1960-as években kezdte el a szisztematikus néptánc kutatást a Mezőségen. A nagy mennyiségű összegyűjtött adat, táncfilm, hangzóanyag és egyéb dokumentáció mellett ekkor születnek meg az első összefoglaló jellegű publikációk is. Ezek közül meg kell említeni Kallós néhány tanulmányát, így a Válaszút táncairól és táncéletéről szóló sok émiikus adatot hozó írását, valamint a táncszókról írt összefoglalását (Kallós 1964, 1972). Az észak-mezőségi falvak néprajzáról szóló cikkében a mezőségi tánckészletről (pl. a visai Fodor nemzetség táncáról) is olvashatunk (Kallós 1979: 33). Novák Ferenc Szék tánc kultúrájáról szóló, 1965-ben írt szakdolgozatában, és az abból készített tanulmányában máig az egyik legjobb leírását adja a falu tánc kultúrájának és az ott bekövetkező változásoknak (Novák 2000).

229 A *pomána* halotti adományt, ajándékot, alamizsnát jelent. A görögkeleti halottkultuszban gyökeröző szokás szerint temetéskor, illetve az elhunytá váló megemlékezésekkor (pl. halottak napján) a halott közvetlen rokonai megvendégelik a sírnál megjelenőket, ajándékot, alamizsnát adnak a hozzájuk ellátogató koldusoknak. A katonai táncos szokás esetében a megemlékezés egy sajátos formájáról van szó, a halott hozzátartozója vizet hordva „teljesít szolgálatot”, ad ajándékot – ezt az egész közösség *pománaként* értelmezi.

Fontos állomást jelentenek a kutatástörténetben Martin György írásai. Martin a Mezőség gazdag és fejlett tánc- és zenekultúráját az erdélyi reneszánsz és a barokk sajátos ötvözetének tartja,²³⁰ amit a későbbi új stílus és polgári hatások is érintettek kisebb mértékben (Martin 1990: 434–435), máshol „régies szinte középkori állapotokat” megőrző táncéletről tudósít (Martin 1980a: 39). Bartók és Lajtha fentebb említett megállapításaihoz csatlakozva Martin ír a zene- és táncbeli többnyelvűségről: „A magyar, román, cigány és szász kultúra összefonódása, kölcsönhatása itt fokozta a legmagasabbra az erdélyi tánc- és zenekincs gazdagságát. A táncok és a táncdalok állandó csereberéje következtében a Mezőségen teljesen összemosódnak a magyar és román jellegzetességek határai [...]. A képet tovább színezi a hajdan eltérő jogállású – jobbágyi, kismemesi, mezővárosi – közösségek árnyalatnyi különbségei is. A nemzetiségek, a falvak és falucsoportok eltéréseiben a közép-erdélyi tánc- és zenestílus fejlődési fáziskülönbségeit szemlélhetjük” (Martin 1990: 435).

A területen jellemző tánc típusokat és ezek táncrendben elfoglalt helyét szintén Martin György írásaiból ismerhetjük meg.²³¹ Összefoglalásaiban a fejlett férfi- és párostánc-kultúrával, ezen belül az egyedi, csak néhány belső-mezősegi faluból ismert *lassú cigánytánc* kapcsolatban említette meg Visát (Martin 1985: 6, 1990: 435). Ír továbbá a táncélet rendkívüli szervezettségéről, a munkaalkalmakhoz fűződő tánc jelentőségéről is (Martin 1980a: 39).

Pesovár Ferenc a táncéletről és táncos szokásokkal kapcsolatos összefoglalója számos mezősegi adatot tartalmaz (Pesovár F. 1990). Szól például a családnevekről elnevezett táncokról, a régies játszókról, a hétvégi és ünnepi táncalkalmakról, valamint a múlt századforduló után elterjedő bálokról (Pesovár F. 1990: 200, 211–212, 219, 222–224, 226). A táncalkalmak szervezésével és lebonyolításával kapcsolatban is olvashatunk nála mezősegi példákat (Pesovár F. 1990: 227–232), csakúgy, mint a táncillemről és a kiáltott rigmusokról (Pesovár F. 1990: 234, 236–237). Pesovár szerint Mezőségen a tánc ciklusnak változatos formái léteztek (Pesovár F. 1990: 239, 243–244).

A vizsgált területre vonatkozóan az 1930-as évektől a hetvenes évekig csupán néhány leíró jellegű, elsősorban hagyományos táncokat bemutató tanulmányt ismerünk román kutatók részéről.²³² Kiemelkedő jelentőségű számunkra Georghe Reteganulnak a Nagy-Szamos menti kiskajáni fiatalok karácsonyi *táncának*, a *berre*-nek leírása (Reteganul 1938), illetve Anca Giurchescu-nak az erdélyi táncikkusokról írt tanulmánya (Giurchescu 1959). Említésre méltó még Emil Petruțiu mezősegi kaluser-hagyományokról szóló közlése is (Petruțiu 1971).

230 Reneszánusz és barokk kultúra hatásai a mezősegi népi építészetben, a kapu- és oromzatdíszítésben is tetten érhetőek (Gilyén 2005: 21, 22, 63, 69, 97, 101).

231 Ezeket az egyes táncok bemutatásánál hivatkozom.

232 Domy Imre a kajántói völgy falvaiból, valamint Györgyfalváról és Erdőfelekről (Feleacu) hoz példákat (Domy 1967), Constantin Costea pedig Torda környékéről, illetve Beszterce-Naszód megyéből (Costea 1961).

A tánc kutatás, majd a hetvenes években induló tánc házmozgalom hatására egyre több érdeklődő fordul meg a Mezőségen, főleg az 1980-as évektől kezdve.²³³ Filmek, majd később videofelvételek, fotók, ritkábban helyszíni jegyzetek is készülnek, ezek egy része megtalálható különböző közgyűjteményekben, nagy részük azonban mind a mai napig magánkézben van.²³⁴ Adatolásuk legtöbb esetben hiányos, a kutatás számára sokszor nehezen értelmezhető, mégis fontos lenne ezek felmérése.²³⁵

A Mezőségen gyűjtött népzenei felvételekből az 1980-as évek közepén reprezentatív válogatások készültek (Demény szerk. 1977, Dejeu coord. 1984, Halmos szerk. 1985, Martin–Németh–Pesovár szerk. 1985). Külön meg kell említeni a Román Tudományos Akadémia kiadványát, amelyen mezőszentmártoni (Sânărtinu de Câmpie), mezőszopori, mezőzáhi (Zau de Câmpie), nagysármási (Sârmașu), és radnóti (Iernut) zenekarok archív felvételei hallhatók (Nachi–Rădulescu ed. 1985).

Az ebben a korszakban született tanulmányok közül kiemelkednek alaposággal és módszerességükkel Pálffy Gyula Vajdakamarás tánc készletét bemutató, a táncok formai-szerkezeti sajátosságait is figyelembe vevő tanulmányai (Pálffy 1987, 1988). Egy 1983-as tanulmányában a kalákákra vonatkozó történeti adatokkal együtt ismerteti a vajdakamarási tánc szervezést (Pálffy 1983). Ezen kívül a fent említett falu táncéletét is részletesen tárgyalja (Pálffy 2001).

Mezőség tánc kultúrájával kapcsolatos adatokat különböző kutatóintézetek online adatbázisaiban is találunk, így például az BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumában (Fügedi szerk. 2016), a Hagyományok Háza Folklor Archívumában, a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság adatbázisaiban, valamint a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményeiben.²³⁶

233 Ezek közül kiemelendők Vavrincez András és a Téka együttes mezőszéi gyűjtései. Ezek egy része megtalálható a Hagyományok Háza Folkloradatbázisában (<http://folkloradatbazis.hu/fdb/index.php>).

234 Íme egy hozzávetőleges jegyzék azokról, akik az 1990-es és 2000-es években táncos gyűjtéseket végeztek a Mezőségen: Antal Áron (Gyeke / Geaca, Légen, Magyarpalatka, Magyarpete / Petea, Szék), Bodó-Bán János (Báré, Kolozskorpád, Mezőgyéres, Visa), Busai Norbert (Botháza / Boteni, Budat-elke, Légen, Magyarpalatka, Mezőkeszű, Visa), Fantoly Gyula és Balogh Ildikó (Kapor / Copru, Melegföldvár), Farkas Tamás (Berkényes, Magyarfráta, Mezőszopor (Soporu de Câmpie), Fitos Dezső (Szék, Visa), Galát Péter (Szék, Visa), Gerlecz László (Magyarborzás / Bozieș), Gémesi Zoltán (Buza, Szék), György Károly (Bonchida, Visa), Hajdú Flórián (Szék, Visa), Lajkó Levente (Magyarpalatka, Visa), Megyeri István (Légen, Magyarpalatka, Mezőkeszű, Szék, Vajdakamarás, Visa), Misi Gábor (Almásmáalom / Malin, Boncnyíres / Bonț, Csabaújfalú / Valea Ungurașului, Erdőszombattelke / Sámboieni, Kérő / Băița, Légen, Ördöngösfűzes, Szépkényerűszentmárton), Nagy Zoltán József (Magyarpalatka), Palenik József (Magyarpalatka, Szék, Visa), Szánthó Zoltán (Erdőszombattelke), Radák János (Magyarpalatka, Mezőkeszű, Szék, Visa), Szappanos Tamás (Ormány, Visa).

235 Japán amatőr tánc kutatók megjelenése Erdélyben is erre az időszakra datálható. Tudományos indíttatásukról, eredményeikről sajnos nagyon keveset tudunk. Magas fokú technikai felkészültségüknek és jó anyagi helyzetüknek köszönhetően számos film- és hangfelvételt készítettek Mezőségen (többek között Visában is), ezekről azonban nincsenek pontos információink.

236 A Hagyományok Háza Folklor Archívumában a Folklor Adatbázis és Kallós Zoltán fotógyűjteménye megnevezésű egységek (<https://hagyomanyokhaza.hu/hu/gyujtemenyek>) tartalmaznak mezőszéi adatokat. Kutatási célokra használhatók még a Kriza János Néprajzi Társaság adatbázisai (<http://www.kjnt.ro/adatbazisok>), illetve a Néprajzi Múzeum online kereshető gyűjteményeiben (<https://neprajz.hu/gyujtemenyek>). Kallós Zoltán gyűjtéseinek egy része nem került be közgyűjteményekbe. Ezeket az anyagokat a Kallós Zoltán Alapítvány által fenntartott Kallós Zoltán Néprajzi Gyűjtemény őrzi (<http://www.kjnt.ro/muzeumtar/muzeum/kallos-zoltan-neprajzi-gyujtemeny>).

Az 1990-es évek óta, a tánc házmozgalom és a rendszerváltás hatására egyre növekvő érdeklődés fordul Mezőség felé.²³⁷ Táncosok, zenészek és érdeklődő folkloristák tömegei látogatják a területet, lakodalmak, bálók és különböző tánc táborok vendégeiként. Tömegével készülnek videofelvételek és fotók, elsősorban jegyzetek is, ezek nagy része szintén magánkézben, illetve egy-egy néptánc csoport video-archívumában található, kisebb részük az BTK Zenetudományi Intézet Táncosztályának videotárában, illetve a Hagyományok Háza archívumában. Közöttük több, Visára vonatkozó szöveges és filmes gyűjtést is találhatunk. A jellemzően hiányosan, rosszul adatolt gyűjtésekre vonatkozó közművelődési jellegű publikációk leggyakrabban népzenei kiadványokban, illetve a magyar néptáncmozgalom különböző sajtótermékében olvashatók.²³⁸ Ezek közül kiemelkedik Koncz Gergely írása, melyben a magyar palatka nagybőgőzéssel kapcsolatban, a táncot segítő hangszertek technikai kérdésekről írt (Koncz 2014).

Sok táncra és táncéletra vonatkozó adatot találunk paraszti önéletírásokban is. Értéküket növeli, hogy belső megfigyelésekből származnak, és általában más kulturális, társadalmi jelenségekkel összefüggésben tárulnak elénk (Bödör 2000, Kiss I. 1998). Ezek közül kiemelkednek a Nagy Olga által kötetbe szerkesztett önéletírások, melyek a széki tánc kultúra egyes jeleneteit női szemmel vizsgálják (Győri 1975; Kocsis 1988, 1997, 2003). A széki Csorba János, Szabó Márton és az ördögösfüzesi Hideg Anna írásai kifejezetten adatgazdagok (Csorba 2001, Szabó Márton 2008, Horsa–Hanusz szerk. 2105).

Az erdélyi amatőr néprajzkutatók közül Tamás Irén leírása a magyarszováti tánc kultúráról, ezen belül a tánc illemeről és tánc szókról ad rövid áttekintést (Tamás 1991). Részletesen kitér a tánc szervezésre (Tamás 1991: 36), a táncok bemutatása során polgári és tánciskolás hatásra elterjedt táncokat is említ (Tamás 1991: 37–38). A Mezőség és Kalotaszeg közötti Erdőalja férfitánc aival kapcsolatban Karácsony Zoltán tanulmányát ismerjük (Karácsony 2000). Magyar palatka, Mezőség egy jelentős tánc hagyománnyal rendelkező települése tánc kultúrájának vázlatos leírását Könczei Ádám tollából olvashatjuk (Könczei Á. 2004). Virágvölgyi Márta a *Népzenei füzetek* című sorozatban több mezősi füzetet megjelentetett, melyek adatokat tartalmaznak a helyi tánc zenére, tánc készletre és tánc életra vonatkozóan (Virágvölgyi 1991, 2000–2001, 2007).

Az *Utolsó Óra* program keretében végzett szisztematikus tánc zenéi kutatások jó néhány mezősi falu zene- és tánc folklorjára is kiterjedtek. Erről a kutatásról nem jelent meg tudományos összefoglaló, csupán néhány ismertető, illetve válogatott

237 A rendszerváltás után fellendülő audiokazetta, majd CD-kiadás a mezősi hangszeres népzenei felvételek megjelentetésének is kedvezett. Itt kell megemlíteni a néptánc kutatás és a tánc házmozgalom kapcsolata nyomán született kiadványokat, Kallós Zoltán és mások gyűjtéseit tartalmazó hanglemezeket, audiokazettákat és CD-eket. Kallós Zoltán mezősi népzenei gyűjtéseit illetően lásd <http://db.zti.hu/kallos/kallos.asp>.

238 Ezek összegyűjtése és tudományos feldolgozása a jövő feladata lesz. Leltárszerű felsorolásuk szét-feszítené a könyv adta kereteket.

hangzóanyag.²³⁹ A kutatás során a mezősegi tánc kultúrára vonatkozó fontos adatokat jegyezték le, amelyek tovább árnyalják a táncdialektusról meglévő tudásunkat. A szakirodalomban eddig nem ismert táncokról, tánczenékről, illetve táncterminosokról adnak hírt: ilyen például a Budatelkén és környékén használt, a marosszéki fordulóhoz hasonlító, *de ungurime* nevű páros tánc (Pávai 1998: 12), a Mezőörményes környékén használt *duş* (lakodalmi mars) és *leneşa* (szimmetrikus, csárdás-jellegű tánczene). Ugyanitt román kör-és lánc táncokról is olvashatunk, amik belső-erdélyi területen kuriózumnak számítanak (Kelemen László 2010: 16–19). Az Utolsó Óra program keretein belül készült táncfilmekről készült egy reprezentatív kiadvány (Sztanó szerk. 2019), amelyhez munkatársaimmal egy magyar és egy angol nyelvű kísérő tanulmányt írtunk (Galát–Sztanó–Varga 2019a, 2019b). Közvetve kapcsolódik ezekhez a munkákhoz Pávai István áttekintése az erdélyi táncdialektusokról, amelyben árnyalja Martin korábbi megállapításait (Pávai 2005a). Pávai István írásai fontos összefoglalását jelentik az erdélyi népi tánczenéről szóló ismereteinknek, számos mezősegi vonatkozású adattal (Pávai 2005a, Pávai 2012).

A népzenei vonatkozású közlések között kell megemlítenünk Kompár-Rómer Judit munkáit, melyek a magyarpalatkai zenészek szerepét vizsgálják a hagyományok átörökítésében (Kompár-Rómer 2014, 2015, 2017a), illetve a muzsikások társadalmi kapcsolatrendszerét elemzik (Kompár-Rómer 2107b).

Az erdélyi táncfolkloristák közül Kőnczei Csongor is foglalkozik mezősegi és környékbeli témákkal. Egy ide kapcsolódó könyve a magyarpalatkai cigányzenészek társadalmi stratégiáit mutatta be (Kőnczei Csongor 2009). A Lozsárd völgyének tánc kultúrájáról szóló tanulmánya hiánypótló jellegű (Kőnczei Csongor 2002), emellett ír az aranyosszéki területről, mint lehetséges önálló táncdialektusról is (Kőnczei Csongor 2005). Ide kapcsolódik Pálfy Gyula rövid, Gerendkeresztúr (Grindeni) tánc kultúrájáról hírt adó írása is (Pálfy 2010). 2000-ben jelent meg Zamfir Dejeu román táncfolklorista erdélyi néptáncokról szóló összefoglaló műve, melyben területi felosztásban ugyan nem szerepelteti Erdély tájait, de az általa a kíséréritmus, az előadásmód és a térhasználat alapján csoportosított táncok között mezősegi példákat is találunk (Dejeu 2000). A szerző egy későbbi, az erdélyi hagyományos zenében és táncban tetten érhető interetnikus kulturális kapcsolatokról szóló tanulmányában is több mezősegi példát hoz (Dejeu 2001). Speranta Radulescu 2016-os tanulmánya néhány erdőháti falu zenei és táncbéli improvizációinak összefüggéseit vizsgálta (Radulescu 2016).

A Népi Alkotások Kolozs megyei Háza elsősorban közművelődéssel foglalkozó szakemberei 2016-ban jelentettek meg egy a mezősegi tradíciókkal foglalkozó kötetet (Cîmpeanu coord. 2016). Ebben Mircea Cîmpeanu etnomuzikológus egyik tanulmánya a Mezőséget mint néprajzi tájegységet tárgyalja (Cîmpeanu 2016a), egy másik pedig a

239 Az Utolsó Óra program keretében 1997 és 2001 között 46 erdélyi, közöttük számos mezősegi és környékbeli zenekar játékát vették fel egy-egy héten keresztül a Fonó Budai Zeneház stúdiójában. A felvételekből reprezentatív kiadványok készültek, mindegyik rövid kísérőszöveggel. Mindezekről bővebben lásd: <http://utolsoora.hu/hu/jovonk-oroksege.html>.

kötet megírásakor még működő mezősegi bandák közül mutat be néhányat (Cîmpeanu 2016b). Silvestru Petac tanulmánya a mócsi tradicionális hétvégi táncalkalmakat mutatja be (Petac 2016), míg a magyarfrátai Pop Lăcrămioara írása falujának utcán rendezett táncalkalmairól és az ott elhangzott kiáltott rigmusokról szól (Pop 2016).

Vizsgált területünkön számos kutató foglalkozott népszokásokkal, melyekhez tánc is kapcsolódott. A marosszéki Mezőségről farsangi fonós szokások táncos jeleneteit Barabás László ismerteti (Barabás L. 2009: 109–112, 142–143, 156–158, 168–169, 188–194, 300, 327–328, 378), rajta kívül Balla Tamás, Borbély Bartis Éva tanulmányaiban is találunk táncos jeleneteket (Balla 1996: 242–243, Borbély Bartis 1996: 191, 196–197). Az *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez* című gyűjteményes kötet is több táncal egybekötött népszokást ismertet (Makkai–Nagy összeáll. 1993: 124, 136, 287, 288–290). Dimény Piroska írásában fiatal halott zenés temetéséről és az ezzel egybekötött táncról olvashatunk egy magyarszováti példát (Dimény 2010: 125). A bányai (Batin) ökrhordozás táncos jeleneteiről Szabó Annamária tanulmányában olvashatunk (Szabó Annamária 2004: 111), míg a magyarborzási *összeadás* (juh mérés) táncos vonatkozásairól Poenar-Rus Éva írt (Poenar-Rus 2004: 105). Utóbbi kutató egy másik tanulmányában magyarborzási cigánybálról, nőnapiról és román húsvéti mulatságról tudósít (Poenar-Rus 2010: 143). Különösen fontos számunkra Henics Tamásnak a visai juh mérést bemutató képekkel gazdagon illusztrált könyve, ami táncos adatokat és a visai Fodor János *Selyem* táncos önéletrajzában részleteit is tartalmazza (Henics 2005: 19, 47–48, 53–55, 67–68, 77–78). Keszeg Vilmos írása az aranyosszéki Kövend (Plăiești) tánc kultúrájára vonatkozóan tartalmaz értékes adatokat, például a kállai kettőséről (Keszeg 1996: 233, 234). Kuriózumnak számítanak Nagy Julianna, egy mezőköbölküti szövőasszony táncos ábrázolásai (Ozsváth 2010: 237, 243). Tatár Erzsébet Tímea a kiáltott rigmusok társadalmi funkcióit ismertette egy kiváló írásában mezőveres-egyházi (Strugureni) és szentmátéi (Matei) példák alapján (Tatár 2007).

A 2000-es évektől az addig elhanyagolt mezősegi gyermekjátékoknak több kutatója is akadt (Veres 2002, Both Zs. 2006, Virág R. 2011, Tasnády 2015), illetve a visai gyermekek kultúrájáról is született szakdolgozat (Molnár A. 2003). Ezen kutatások eredményei némileg árnyalják a magyar néprajzban kialakult képet, miszerint Mezőségen kevés énekes-táncos gyermekjátékot ismertek (Novák 2000: 51–52).

Észak-mezősegi és széki lakodalokkal kapcsolatban is született néhány tanulmány és kiadvány. Nagy Olga az árpástói román és magyar lakodalmas szokások változásait vizsgálta az 1960-as években. A múlt század elejére-közepére vonatkozó, 1994-ben megjelent írásában számos fontos, a múlt század eleji és közepi táncszervezésre vonatkozó adatot említ, melyek a község etnikai viszonyairól és politikai változásokról is képet adnak (Nagy O. 1994: 60–61). Székely Melinda az ördögösfüzesi lakodalmi szokásrend 20. századi változásait elemezte, szintén számos táncéletre vonatkozó információval (Székely M. 2018).²⁴⁰ A 2014-ben kiadott, széki

240 Az ördögösfüzesi lakodalomról Gergely Zoltán is írt egy rövid tanulmányt (Gergely 2010). Munkatársaimmal 1997 augusztusában, illetve 2017 júliusában dokumentáltunk végig visai lakodalmakat az előkészületektől kezdve. A gyűjtött anyagot még nem publikáltuk.

lakodalmi hagyományokat bemutató, reprezentatív kötet (Gráfik–Turbéky–Széki Soós 2014), egy, a falu szociokulturális változásaira reflektáló tanulmányt (Varga S. 2014b), és egy honismereti bibliográfiát is tartalmaz, amiben a Szék tánc kultúrájára vonatkozó kiadványok és archívumi források is szerepelnek (Varga S. 2014c).

Visában az első táncfilmet Kallós Zoltán és Pesovár Ferenc forgatták 1964-ben,²⁴¹ azóta ezt további hat megrendezett filmfelvétel követte.²⁴² Közgyűjteményben elhelyezett, tánc kultúrával kapcsolatos szöveges gyűjtésről – az általam készítetteken kívül – egyről tudok.²⁴³ Visában számos néprajzkutató megfordult, munkáikban több helyen olvashatunk a mezőszégi tánc kultúrával kapcsolatos adalékokat.²⁴⁴ Virág Magdolna néprajzos végzettségű tanárnő hosszú évekig tanított Visában. Gyermekjátékokra, kiáltott rigmusokra és táncra vonatkozóan végzett gyűjtéseket, emellett néhány tanulmányában az elit (iskolai) kultúrának a helyi kultúrára, társadalomra gyakorolt hatását vizsgálta (Virág M. 1995a, 1995b, 2010). 2010-es tanulmányában több adatot említ a helyi táncillemre és a tánc házmozgalom hatásaira vonatkozóan (Virág M. 2010: 258, 265).

Egykori és jelenlegi visai lakosok által írt, magánkiadásban megjelent füzetekben ugyancsak találunk adatokat, émi kus megfigyeléseket a helyi tánc kultúrával kapcsolatban (Kiss G. 2006: 54; Papp 2010: 5, 18, 70, 98, 138, 141).

2005-óta munkatársaimmal, egyetemi hallgatóimmal rendszeresen publikálunk a mezőszégi táncfolklórral kapcsolatos tanulmányokat. Kutatásaink 1994-ben indultak, ezek során leginkább két falura, Visára és Székre összpontosítottunk. Célunk kettős volt: egyrészt mélyfúrászerű kutatások során minél több funkcionális megfigyelést végezni, másrészt az eddigi jórészt leíró, formai-szerkezeti kutatások eredményeit szeretnénk volna pontosítani, a tradicionális tánc kultúra változásának folyamatát történeti és recens adatok alapján megérteni. Ezzel kapcsolatban 2005-ben Molnár Péter jóvoltából már a széki tánc- és zene hagyomány változásáról olvashattunk (Molnár P. 2005). Első fontos eredményünk egy eddig alig kutatott folklórműfaj, a táncszók (saját elnevezésünkben: kiáltott rigmusok) elemző bemutatása volt (Békési–Varga 2006, 2008, [2010]). 1999-től fokozatosan bővítettük a kutatási területet, összehasonlító adatokat keresve más falvakban is gyűjtöttünk.²⁴⁵ Visai néprajzi kutatásaink eredményeiből először a szegedi *Belvedere Meridionale* hasáb-

241 BTK ZTI Ft.802. Erről bővebben lásd Fügedi szerk. 2016.

242 1973-ban: BTK ZTI Ft.842; 1981-ben: Ft.988 és Ft.1100; 1982-ben: Ft.1131; 1993-ban: Ft.1437 és Ft.1444. Ezekről bővebben lásd Fügedi szerk. 2016.

243 Ratkó Lujza gyűjtése 1987 májusából: BTK ZTI Akt.1157 (Fügedi szerk. 2016).

244 Magyar Zoltán a népmondagyűjteményében több visai szöveget is ismertet és számos táncra vonatkozó információt is hoz (Magyar 2012: 140, 238–240, 344, 419–420, 464, 483, 515–516, 583–585). A kolozsvári BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézete és a Kriza János Néprajzi Társaság szakemberei 1999-től demográfiai és etnokulturális változásokra fókuszáló alap kutatásokat végeztek erdélyi szóránközségekben. Ezen vizsgálatok érintettek mezőszégi településeket, így például Visát is (Pozsony 2021: 9–10).

245 Bálványosváralfa, Báré, Bonchida, Boncnyíres, Budatelke; Buza, Cente (Țentea), Csabaújfalú, Erdőszombattelke, Gyulatelke, Kispulyon, Kisszék, Kötelen, Légen, Magyarfráta, Magyarkályán, Magyarpalatka, Magyarszovát, Marokháza, Mezőgyéres, Mezőkeszű, Mezőpanit (Panet), Mezőszava, Mócs, Ormány, Ördöngösfüzes, Szépkényerűszentmárton, Vajdakamarás.

jain közöltünk részleteket 2011-ben (Varga szerk. 2011). A Mezőség történelméről szóló első összefoglalásom is ebben a kötetben jelent meg (Varga S. 2011a). Molnár Péter ugyanitt jelentette meg tanulmányát a modernizációnak a visai tánc kultúrára gyakorolt hatásairól (Molnár P. 2011). Gatti Beáta visai hiedelemkutatásainak eredményei is ebben a kötetben láttak napvilágot (Gatti 2011a). Gatti később a *kikiáltás* szokásáról és egy visai amatőr festő önreprezentációiról több tanulmányt is írt (Gatti 2011b, 2013). Mindkét munka tartalmaz táncra vonatkozó adatokat. Saját, elsősorban táncfolklorisztikai és táncantropológiai kutatásaim során a táncos-zenész kapcsolatot igyekeztem alaposabban körüljárni (Varga S. 2007a, 2010c). A koreo-muzikális interakciókat elemezve Colin Quigley-vel két ide kapcsolódó tanulmányt is írtunk (Quigley–Varga 2020, 2021). A mezősegi táncélet különböző aspektusait, mint például a tánc tanulást (Varga S. 2009b, 2011b), a táncos térhasználatot (Varga S. 2015c, 2017b) társadalmi kontextusba helyezve igyekeztem vizsgálni, csakúgy, mint a tánc készlet változásait.²⁴⁶ A táncszervezés különböző módjairól, az érintett szereplők interakcióiról, a táncos vendéglátás szokásáról, valamint ezek kultúrtörténeti háttéréről és társadalmi kontextusáról a 2010-es évek közepén írtam több tanulmányt (Varga S. 2016a, 2016b, 2016d, 2017a). A visai és környékbeli paraszti táncéletre, és tánc készletre gyakorolt nemesi kulturális hatásokról 2013-ban, a mezősegi tánc dialektus határait és további kistájakra történő felosztásáról pedig 2021-ben publikáltam (Varga S. 2013b, 2021b). A Visát érintő tánc házias turizmus társadalmi és kulturális hatásairól három nyelven jelent meg tanulmányom (Varga S. 2015a, 2015b, 2016c).

Az 1970-es évektől kezdve a mezősegi népi kultúra régies (vagy annak tartott) jegyeire a magyar néptáncmozgalomban különös figyelem irányul. Székely Anna tanulmányai (Székely A. 2015, 2016, 2017, 2020), illetve néhány külföldi kutató reflexiói (Hooker 2007, Taylor 2021) mezősegi adatokat is használnak elemzéseik során. A Mezőségen az 1990-es évek óta kutató Colin Quigley az együtt táncoló, muzsikáló cigányok, magyarok és románok közötti interetnikus kapcsolatokra, táncaikban zenéikben szimbolikusan megjelenő identitásokra fókuszál, rámutatva, hogy a magyar és a román nemzeti néprajz mennyire egyoldalúan, egymásnak ellentmondóan interpretálja ezeket (Quigley 2008, 2016).

Végezetül meg kell említeni, hogy a Szegedi Tudományegyetem táncfolklorisztika-táncantropológia specializációján végzett hallgatók közül többen választottak mezősegi terepet szakdolgozatuk elkészítéséhez.²⁴⁷ A rendszerváltástól kezdve más

246 A tánc készlet változásai mögött álló kulturális hatásokról három tanulmányom született (Varga S. 2009a, 2010d, 2013a), a botos táncok eltűnéséről, illetve a közép-erdélyi lassú legényesek egy altípusának mezősegi megjelenéséről pedig négy írásom jelent meg (Varga S. 2010a, 2010b, 2020a, 2021a).

247 Stein Kata a folk turizmus Visa társadalmi életére gyakorolt hatásait (Stein 2010). Kukár Barnabás Manó pedig egy mezőszopori lakodalom sűrű leírását közölte dolgozatában (Kukár 2012). Csuri Szandra a Borsavölgyi Kide 20. századi tánc kultúráját és társadalmi kapcsolatait kutatta (Csuri 2016). Both József szakdolgozatában Válaszút táncéletét és táncait vizsgálta, de értékes adatokat hozott Szamosfalva (Someşeni) tánc kultúrájával kapcsolatban is (Both J. 2020). Monori Csenge a táncosok és zenészek közötti nonverbális kapcsolatot vizsgálta budatelki, magyarfrátai-mezőszopori és széki példák alapján (Monori 2021).

egyetemen is egyre több szakdolgozat született a mezősegi tánc kultúrával kapcsolatban.²⁴⁸ A Mezőség tánc- és zenefolklórával kapcsolatos szakdolgozatok közül témája miatt kiemelkedik Balogh Ildikó Melegföldvár táncait és táncéletét leíró munkája (Balogh I. 1996) és Huszthyné Ocskay Rita dolgozata, melyben az 1870-től 2000-ig megjelent, Bonchidával kapcsolatos újságcikkek és egyéb források etnomuzikológiai elemzését kísérelte meg (Huszthyné 2014).

Az 1940-es évektől máig a néptánc és a zene mellett a szövegfóklór, valamint a sok régies elemet őrző tárgyi kultúra (elsősorban a gazdálkodás) és társadalom bizonyultak a leginkább kutatott területeknek (Kós 2000 I.: 11–24). Bár a mezősegi népi műveltségben máig is számos archaizmus található, az idő itt sem múlt el nyomtalanul. A 19–20. század fordulóján végbemenő birtokjogi változások, a két világháború, majd a szocialista modernizáció hozta kényszerhelyzetek addig nem ismert reakciókra kényszerítették a mezősegi embereket és közösségeket. A globalizáció korában az új kulturális minták és jelenségek itt is gyorsan teret hódítottak, változást idézve elő a társadalmi kapcsolatokban és a populáris kultúrában egyaránt.

248 A teljesség igénye nélkül: Árendás Péter a magyarpalatkai bandát ismertette (Árendás 1992). Aladics László Szépkényerűszentmárton táncairól és táncos szokásairól írt (Aladics 2000). 2000-ben Busai Norbert a magyarpalatkai cigányzenészek férfitáncait (Busai 2000), Keltai Gábor pedig egy visai férfitáncos sűrű legényesét elemezte (Keltai 2000). Megyeri Istvánnak a széki legényesek elnevezéseiről írt dolgozata hiánypótló jellegű (Megyeri 2003), csakúgy, mint Antal Áronak és Delbó Krisztinának a Magyarpalátka környéki párostáncokat vizsgáló elemzése (Antal–Delbó 2004). Balogné Vatai Barbara egy visai házaspár, Hortobágyi Ivett pedig egy bálványoscsabai házaspár táncait ismertette szakdolgozatában (Balogné 2005, Hortobágyi 2011). Molnár Péter a mezősegi sűrű legényes pedagógiai felhasználásáról írt dolgozatot (Molnár P. 2008). Horváth-May Dániel egy kiváló széki táncos egyéniség táncait két írásában is elemezte (Horváth-May 2020a, 2020b). Both József, fentebb említett kutatását folytatva a válaszüti tánc kultúra változásait tekintette át szakdolgozatában (Both J. 2023).